

בס"ד

נדיבות הלב וחכמת הלב במלאכת המשכן לפרשת ויקהל (ע"פ שעור מאת שרון רימון)

ההתלהבות הגיעה עד כדי כך שבני ישראל הביאו יותר מן הנחוץ, ומשה נאלץ לעצור את העם.

3. שמות ל"ו

(ד) וַיָּבֵאוּ כָּל הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל מְלָאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר הֵמָּה עֹשִׂים: (ה) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר מִרְבִּים הָעָם לְהֵבִיא מִדֵּי הָעֵבֶדְהָ לְמִלָּאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: (ו) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּקְלָא הָעָם מִקְבִּיא:

וכך אומר הרמב"ן:

4. הרמב"ן בפרושו לפרק ל"ו פסוק ג'

ויקחו מלפני משה - הנה ביום אחד הביאו כל הנדבה הזאת... וכן בשני הביאו אליו עוד אל אהלו נדבה והוא צוה להביא אותה אל האומנים, עד שאמרו לו שהם מרבים להביא והיתה דים והותר... והזכיר הכתוב (פסוק ה') מרבים העם להביא, לשבח את העם המביאים בנדבתם, ולפאר החכמים בנאמנותם...

על נדיבות הלב אומר הרש"ר הירש כך:

5. הרש"ר הירש

...משמעות "נדב" היא נביעה ממקור פנימי... נדיב הוא אדם חופשי ובלתי תלוי, שמעשיו באים רק מכח ציווי פנימיותו... בא הכתוב ומטעים את תכונת ההתנדבות על ידי צירוף המילה "לב": "נדיב לב". ובהבלטה יתירה: "נדיב לבו", לבו שלו. בכך מרחיק הכתוב כל דרך של כפייה ואף כל השפעה חיצונית העשויה לכוון את מעשה המתנדב...

ב. חכמת הלב בעשיית המשכן

כאשר חוזרים ומעיינים בפסוקים, בולט ביטוי נוסף, החוזר על עצמו 7 פעמים, וגם הוא ביטוי מיוחד: "**חכם לב**".³

בקטע בו אנו עוסקים (פרק ל"ה פסוק ד' עד פרק ל"ו פסוק ח'), חוזר השורש "**חכם**" 11 פעמים (מתוכן מופיע 7 פעמים הביטוי "**חכם לב**"),

ובנוסף לכך מופיעות מילים הקשורות ל"**חכמה**" – השורש "**חשב**" חוזר 6 פעמים בתיאור בחירת בצלאל ואהליאב, (פרק ל"ה, פסוקים ל"א-ל"ה),

וכן חוזר פעמיים הצרוף "**חכמה תבונה ודעת**" (פרק ל"ה פסוק ל"א, ופרק ל"ו פסוק א').⁴

3 בדומה לביטוי "נדיב לב", גם הביטוי "חכם לב" איננו מופיע עוד בתורה (הוא מופיע בתורה רק בפסוקים שלנו, וכן בפרק ל"א בצווי על בחירת בצלאל), ועיינו בהערה הבאה. אולם, ביטוי זה מופיע עוד שלוש פעמים במשלי (פרק י' פסוק ח'; פרק י"א פסוק כ"ט; פרק ט"ז פסוק כ"א) ופעמיים באיוב (פרק ט' פסוק ד'; פרק ל"ז פסוק כ"ד).

א. נדיבות הלב בתרומה למשכן

פרשת ויקהל פותחת בתיאור חגיגי של הבאת התרומה למלאכת המשכן:

1. שמות, פרק ל"ה – פרשת ויקהל

(ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר: (ה) קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה' **כָּל נָדִיב לְבוֹ יִבְיֵאֶה אֶת תְּרוּמַת ה'** זָהָב וְכֶסֶף וְנִחְשֹׁת: (כא) ... וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רִחוּ אֹתוֹ **הִבְיֵאוּ אֶת תְּרוּמַת ה'** לְמִלָּאכֶת אֲהֶל מוֹעֵד.

זהו הציווי של משה לבני ישראל על הבאת התרומה, המקביל לציווי בפרשת תרומה, בו נאמר למשה לצוות על בני ישראל על הבאת התרומה.

2. שמות כ"ה – פרשת תרומה

(ב) דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנֵו **לְבוֹ** תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי: (ג) וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ ...

בהמשך לציווי זה מתארת התורה את הבאת התרומה למלאכת המשכן באופן מפורט ביותר, המשתרע על פני פסוקים רבים (מכאן ועד פרק ל"ו פסוק ח').

ניתן היה לקצר ולתאר במשפט אחד שבני ישראל הביאו את כל התרומה שהייתה נצרכת למלאכת המשכן, אולם התורה בוחרת לתאר בהרחבה ולחזור ולהדגיש את הבאת התרומה.

כאשר מעיינים בפסוקים, מבחינים בכמה מילים החוזרות על עצמן, ומהוות מוקד של התיאור: הפועל "**להביא**" חוזר 14 פעמים, והמילה "**תרומה**" חוזרת 7 פעמים.

בנוסף לכך, השורש "**נדב**" חוזר 6 פעמים,

כאשר 3 פעמים מתוכן מופיע הביטוי המיוחד "**נדיב לב**".¹ ביטוי שבוולט בייחוד² ומושך תשומת לב.

המילים החוזרות מהדהדות באזני הקורא, ומעבירות את המסר כי הבאת התרומה הייתה מתוך נדיבות לב: כלומר - הבאת התרומה לא הייתה רק מתוך היענות לצווי, אלא מתוך "**נדיבות לב**", מתוך רצון פנימי, ובהתלהבות.

1 גם בצווי בפרשת תרומה מופיע ביטוי זה: מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי (פרק כ"ה, פסוק ב').

2 א. ביטוי זה איננו מופיע עוד בתורה וניתן למצאו במקרא פעם אחת נוספת בלבד בדברי הימים ב' פרק כ"ט פס' ל"א: "ויבאו הקהל זבחים ותודות וכל נדיב לב עלות". ב. בדברי הימים א' פרק כ"ט (בתיאור ההכנות של דוד לקראת בניית המקדש) מופיעה פעמיים הנדבה בהקשר של "הלב" - בפסוק ט' ("בלב שלם התנדבו לה") ובפסוק י"ז ("אני גישר לבי התנדבתי כל אלה"). מעניין לשים לב שגם במקורות אלה 'נדבת הלב' קשורה להבאת דברים למקדש.

בפירוש הרמב"ן ניתן למצוא הבנה נוספת למהות החכמה המיוחדת של בצלאל:

8. הרמב"ן

...ועוד אמרו יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ והעניין כי המשכן ירמוז באלו והוא היודע ומבין סודו.

כלומר, מלאכת המשכן לא הייתה כשרון אמנותי, אלא היא הייתה מעשה רוחני, ממש כבריאת העולם⁶.

השימוש במילה "לב" בצירוף ל"חכמה" מדגיש את האופי הפנימי של החכמה הנדרשת:

אין מדובר בחכמה חיצונית שניתן ללמוד אותה באופן שכלי, ואין מדובר בכשרון אמנותי רגיל, אלא מדובר בחכמת לב פנימית, שנובעת מהתקשרות מיוחדת עם הקב"ה:

מצד אחד האדם משתדל להבין את המשמעות הפנימית הרוחנית של הדברים, ומצד שני הקב"ה משפיע עליו רוח מיוחדת המאפשרת לו את ההבנה הזו.

כך נאמר בפסוקים: (מקור 6)

וַיִּמְלֵא אֶת־רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בְּתַבְנִיחַ וּבְדַעַת (פרק ל"ה, פסוק ל"א).

המדרש ביטא זאת כך:

9. במדבר רבה, וילנא, פרשה ט"ו

...בצלאל - בצל אל היית עומד כשהראה לי הקב"ה עשייתה...

חכמה בינה ודעת הן שלוש ספירות בקבלה.

נביא כאן חלק מדבריו של הרב שטיינזלץ בנושא, ונראה שהאמן העוסק במלאכה נזקק לשלושת הכוחות המיוחדים האלה:

10. הרב שטיינזלץ בספר "שלושה עשר עלי השושנה", עמ' 62... ספירת החכמה היא הניצוץ הראשון של ההכרה, נקודת המוקד של התפיסה, המגיעה כהבזק אור המאיר ומגלה תמונה שלמה. בתהליך ההכרה הוא כעין הופעת יש מאין.

ספירת הבינה היא כח הנפש הקולט את הברק הראשון של התפיסה, ומפתח אותו בדרך מושכלת: בהבנה, בנייתו, לוגי, בהרחבת הדבר ובפיתוחו.

הדעת היא הכח המקשר... מן הדעת באה ההתקשרות של כחות השכל אל כחות הרגש ואל המציאות. כי בעוד שהחכמה והבינה הן שכל מופשט ומנותק, הרי בדעת מגיעים הדברים לידי מסקנה... ומצד שני הדעת היא גם ההתקשרות כלפי מעלה, כלפי ספירת הכתר, משום שכמוה היא התגלות של רצון ורציחה.

(במדבר רבה, וילנא, פרשה ט"ו).

מדרש זה הובא במאמרו של תמיר גרנות בבית המדרש הירטואלי (<http://www.etzion.org.il/vbm/archive/12-parsha/19teruma.rtf>), והוא מוסבר שם כך:

משה רבנו רואה את הדגם השמימי, אבל אינו מסוגל לחקותו. השכחה אינה כנראה שכחה סתם, אלא חוסר יכולת להעתיק את המודל האלוקי לספירה האנושית. בצלאל מעולם לא ראה, ואף על פי כן יודע. הידיעה של בצלאל שחסרה למשה, היא ודאי זו של האומן האידיאלי. שהרי אין ספק שיכולתו של משה כנביא וכרואה מראות אלוקים עולה על זו של בצלאל. אלא שלפי מדרש זה, משה רבנו אינו יכול לקשר בין שמים לארץ. הפער הוא גדול מדי, והוא, שקרוב כל כך לעולם האלוקי, אינו מסוגל להעלות בדעתו יצירה אנושית-פלאסטית שתתאים לדגם האלוקי. בצלאל מייצג כאן את האומן האידיאלי. הוא מתכוון כלפי מעלה, אבל יצירתו מושלמת למטה, בחומרים וביציגונים אנושיים, והנה, בלי לראות, הוא יוצר יצירה מושלמת...

6 ואכן, גם בריאת העולם מתוארת במקרא מילים "חכמה תבונה ודעת":

(יט) ה' בְּחָכְמָה יָסַד אֶרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבְנִיחַ:

(כ) בְּדַעַתוֹ תְּהוֹמֹת נִבְקְעוּ ...

(משלי, פרק ג')

6. מינוי אנשים לעשות את המלאכה

שמות ל"א: רָאָה קְרָאתִי בְּשֵׁם בְּצַלָּאֵל... וַאֲמַלְא אֶת־רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבְתַבְנִיחַ וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה: לַחֲשִׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: וּבַחֲרָשֶׁת אֲבָן לְמַלְאֵת וּבַחֲרָשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָה... וּבְלֵב כָּל חָכֵם לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעִשׂוּ... שְׁמוֹת ל"ה: (ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצַלָּאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטָּה יְהוּדָה: (לא) וַיִּמְלֵא אֶת־רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בְּתַבְנִיחַ וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה...

(לה) מֵלֵא אֶת־חַכְמַת לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכַת חֲרָשׁ וְחֲשָׁב... שְׁמוֹת ל"ו: (א) וְעִשָּׂה בְּצַלָּאֵל וְאַהֲלִיָּאָב וְכָל אִישׁ חָכֵם לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה וּתְבִינָה בְּהֵמָה לְדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מְלָאכַת עֲבַדְתִּי הַקִּדָּשׁ לְכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: (ב) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצַלָּאֵל וְאֶל אַהֲלִיָּאָב וְאָל כָּל אִישׁ חָכֵם לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה בְּלִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר נִשְׂאוּ לְבוֹ לְקַרְבָּה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: (ח) וַיַּעֲשׂוּ כָּל חָכֵם לֵב פְּעִשֵׁי הַמְּלָאכָה אֶת הַמְּשֻׁכָּן...

החכמה, בפסוקים אלה, מתארת את אופן עשיית המלאכה.

כמו כן, עיון בפסוקים מראה כי השורש "עשה" חוזר 16 פעמים, והמילה "מלאכה" חוזרת 17 פעמים.

החזרה המרובה על המילים "חכם", "עשה" ו"מלאכה" מעבירה את המסר שנדרשה חכמת לב מיוחדת לצורך עשיית מלאכת המשכן.

מהן חכמת הלב, הבינה, הדעת והמחשבה המיוחדות הנדרשות למלאכת המשכן?

החזרה המרובה על המילים "חכם", "עשה" ו"מלאכה" מעבירה את המסר שנדרשה חכמת לב מיוחדת לצורך עשיית מלאכת המשכן.

מהן חכמת הלב, הבינה, הדעת והמחשבה המיוחדות הנדרשות למלאכת המשכן?

הרש"ר הירש מפרש זאת כך:

7. הרש"ר הירש על שמות פרק ל"א, פסוק ג'

"בחכמה בתבונה ודעת" - לא נתמנה בצלאל אלא משום שהיו בו כחות הרוח האלה. אמור מעתה, שעשיית המשכן לא הייתה רק עשייה חיצונית של מעשה אמנותי חיצוני, אלא מפעל הקמת בניין, שכל חלקיו הייתה להם משמעות סימבולית. הרעיונות המתבטאים במשכן ובכל חלקיו יהיו על לב העושים במלאכה בשעת העשייה. רעיונות אלה ידריכו אותם ואליהם יכוונו את ליבם.

כלומר: מלאכת המשכן איננה רק מעשה חיצוני של בניית חפצים לפי תכנית מדויקת, אלא יש כאן בנייה של חפצים בעלי משמעות סמלית.

המשמעות הפנימית העומדת מאחורי כלי המשכן אמורה לבוא לידי ביטוי בכלים, ולשם כך צריך כשרון מיוחד המורכב משתי יכולות:

ראשית, יכולת לקלוט את המשמעות הפנימית הרוחנית העמוקה,

ושנית - יכולת לבטא את הרעיון הרוחני בכלים חומריים⁵.

4 גם בצווי על בחירת בצלאל, המופיע בפרשת כי תשא (שמות פרק ל"א, פסוקים א'-ר') מופיעים ביטויים אלה.

5 המדרש מתאר את יכולתו המיוחדת של בצלאל, מתוך השוואה בין משה לבצלאל:

ר' לוי בר רבי אמר מנורה טהורה ירדה מן השמים. שאמר לו הקב"ה למשה (שמות פרק כ"ה, פסוק ל"א) "ועשית מנורת זהב טהור"; אמר לו כיצד נעשה אותה? אמר לו "מקשה תעשה המנורה". ואעפ"כ - נתקשה משה וירד ושכח מעשיה. עלה ואמר ריבוני כיצד נעשה אותה? אמר לו "מקשה תעשה המנורה". ואף על פי כן - נתקשה משה וירד ושכח עלה ואמר ריבוני שכחתי אותה. הראה לו למשה ועוד נתקשה בה אמר לו רואה ועשה עד שנטל מנורה של אש והראה לו עשייתה; ואף על פי כן נתקשה - על משה. אמר לו הקב"ה לך אצל בצלאל והוא יעשה אותה ואמר לבצלאל מיד עשאה התחיל תמה ואמר אני כמה פעמים הראה לי הקב"ה ונתקשיתי לעשותה ואת שלא ראית עשית מדעתך? "בצלאל" - בצל אל היית עומד כשהראה לי הקב"ה עשייתה.

עוד לפני תיאור חכמתו של האמן חירם, מודגשת חכמתו הרבה של שלמה - גם באופן כללי, וגם בהקשר של בניין המקדש:

12. מלכים א' פרק ה'

(ט) וַיִּתֵּן אֱלֹקִים חָכְמָה לְשִׁלְמֹה וַתְּבוֹנֶה הַרְבֵּה מְאֹד וַרְחֵב לֵב כְּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם:

(י) וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מִחָכְמַת כָּל בְּנֵי קִדְם וּמְכַל חָכְמַת מִצְרַיִם:

(יא) וַיִּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם...

בהמשך, מתוארת כריתת הברית עם חירם מלך צור, שעיקרה עסקה המאפשרת הבאת חומרי גלם לבניין המקדש, וגם בברית זו מודגשת החכמה של שלמה:

(כא) וַיְהִי כְשִׁמְעַע חִירָם אֶת דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׁמַח מְאֹד וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ הוֹי הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֶּן חָכִים עַל הָעַם הַרְבֵּה הַזֶּה: ...

(כו) וְהוֹי נָתַן חָכְמָה לְשִׁלְמֹה כְּאֲשֶׁר דָּבַר לוֹ וַיְהִי שְׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם:

כמו במלאכת המשכן, גם בבניין המקדש מודגשת החכמה הדרושה למלאכה.

מקומו של העם בבניין המקדש

אולם, במקדש שלמה מתוארת רק ה"חכמה", ולא "חכמת הלב".

בנוסף לכך, אמנם החכמה של חירם, האמן, מתוארת כ"חכמה תבונה ודעת" כמו חכמת בצלאל,

אך בשונה מבצלאל לא מוזכר שה' הוא שמילא אותו בחכמה זו.

הרמב"ן מסביר שבזמן בניית המשכן אכן היה צורך בהתערבות מיוחדת של ה' כדי שיהיה אמן כל כך מוכשר:

13. הרמב"ן, בפירושו לשמות פרק ל"א פסוק ב'

...ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים, לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל. והנה הוא פלא שימצא בהם אדם חכם גדול בכסף וזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג, כי אף בלומדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומניות כלם, והיודעים ורגילים בהם בבא ידיהם תמיד בטיט ורפש לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה. ועוד, שהוא חכם גדול בחכמה בתבונה ודעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ואל מה ירמוזו. ולכן אמר השם למשה שיראה הפלא הזה, וידע כי הוא מלא אותו רוח אלוקים לדעת כל אלה בעבור שיעשה המשכן.

לפי זה, בזמן בניין המקדש לא היה צורך בהתערבות אלוקית מיוחדת, כי היו אמנים מוכשרים באופן טבעי.

גם הבחירה בחירם איננה בחירה אלוקית, אלא בחירה של שלמה: (מקור 11)

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת חִירָם מִצֹּר:

אולם, ההבדל המשמעותי יותר בין מלאכת המשכן למלאכת המקדש הוא דווקא בנושא השני, "נדיבות הלב".

במשכן, הובאו חומרי הגלם לעשיית המלאכה על ידי כל העם, מתוך התלהבות ונדיבות לב.

במקדש, לעומת זאת, המצב שונה לחלוטין: ראשית, ישנה ברית עם מלך זר (חירם מלך צור), והוא המספק את חומרי הגלם לבניין המקדש;

בנוסף לכך, האמן צריך להיות מסוגל לבטא את הרעיון הרוחני במציאות, בחומר.

אם כן, שני נושאים מודגשים בראשית עשיית המשכן:

א. נדיבות הלב הרבה, של כל ישראל, בהבאת התרומה למשכן.

ב. חכמת הלב המיוחדת הדרושה לעשיית מלאכת המשכן.

ג. הלב - החיבור הפנימי

למרות שאנו עוסקים בשני נושאים (התרומה למשכן ובניית המשכן), ברור שיש קשר ביניהם, ואכן, התורה מקשרת בין שני הנושאים על ידי שזירתם זה בזה⁷.

בנוסף לכך, ישנה מילה אחת המופיעה בשני הנושאים ומקשרת ביניהם - "לב", ובכך נוצרת תחושה של חיבור בין שני העניינים:

שני הביטויים המיוחדים המאפיינים את שני הנושאים הם "נדיב לב", ו"חכם לב", מופיע גם הביטוי "נשא לב" (כא)

וַיָּבֹאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נָשָׂאוּ לִבּוֹ⁸,

וכמו כן מופיעה המילה "לב" בפני עצמה.

(לד) וְלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאֶהְיָאֵב בְּן אַחִיסָמֶךְ לְמִטָּה דָן:

בסך הכול מופיעה המילה "לב" 14 פעמים. (פעמיים 7).

אם כן, יש נושא אחד מרכזי, המחבר בין שני הנושאים: הלב.

כפי שראינו, המילה "לב" מביעה את החיבור הפנימי אל המעשה:

נדיב הלב מביא את התרומה מתוך רצון פנימי, בהתלהבות, וחכם הלב עושה את המלאכה מתוך התקשרות פנימית אל רצון ה'.

המילה "לב", החוזרת 14 פעמים בפסוקים אלה, מעידה על החיבור הפנימי העמוק שחשו בני ישראל אל בניית המשכן, על כל היבטיו.

ד. בניית מקדש שלמה

החכמה בבניית המקדש

נעזוב לרגע את העיון בפרשה, ונעבור אל ההפטר.

ההפטרות לפרשות תרומה, ויקהל ופקודי עוסקות בבניין בית המקדש הראשון על ידי שלמה.

בהשוואה בין בניין המשכן לבניין המקדש ניתן לעסוק בהרחבה, אך אנו נעמוד רק על נקודה אחת, השייכת לענייננו.

גם במלאכת המקדש מודגשת החכמה, והאמן העושה את כלי המקדש מתואר בתיאור דומה מאד לתיאור של בצלאל בפרשת ויקהל:

11. מלכים א' פרק ז'

(ג) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת חִירָם מִצֹּר:

(ד) בֶּן אִשָּׁה אֱלֻמְנָה הוּא מְמַטָּה נִפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ צִרֵי חַרֶּשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמְלֵא אֶת הַחָכְמָה וְאֶת הַתְּבוּנָה וְאֶת הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה בְּנְחֹשֶׁת וַיָּבֹאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת כָּל מְלָאכָתוֹ:

7 כפי שניתן לראות בנספח, בהדגשות הצבעוניות, אין כאן שני נושאים המתוארים כל אחד בנפרד: בקטע הראשון, העוסק בעיקר בהבאת התרומה, יש גם אזכור של החכמה, העשייה והמלאכה; ובקטע השני, העוסק בעיקר בעשיית המלאכה, יש אזכור של הבאת התרומה.

8 הביטוי "נשא לב" חוזר 3 פעמים: פרק ל"ה פסוק כ"א, פרק ל"ה פסוק כ"ו ופרק ל"ו פסוק ב'.

שנית, אמנם גם במקדש שלמה העם שותף בכריתת העצים ובחציבת האבנים וכדומה, אך הדבר לא נעשה מתוך "נדיבות לב", אלא כמס שהוטל על ידי שלמה:

14. מלכים א' פרק ה'

(כו) ויעל המלך שלמה מס מפל ישראל ויהי המס שלשים אלף איש: (כח) וישלחם לבנונה עשרת אלפים בחדש חליפות חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו ואדניכם על המס: (כט) ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמינים אלף חצב בהר: (ל) לבד משרי הנצבים לשלמה אשר על המלאכה שלשת אלפים ושלש מאות הרדים בעם העשים במלאכה: (לא) ויצו המלך ויסעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית: (לב) ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים וזכינו העצים והאבנים לבנות הבית:

לעומת זאת, בבניין המקדש האווירה שונה לגמרי: המלך שלמה מחליט לבנות את הבית, והוא העושה את המלאכה.

העם אמנם מבצע בפועל את המלאכות, אך לא נראה כשותף לבנייה בכל לבו.

ה. קדשי דוד

אולם, בתוך כל המלאכה הנעשית ע"י שלמה, נזכר בקצרה פרט נוסף:

16. מלכים א', פרק ז', פסוק נ"א

ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את הפסוף ואת הזקב ואת הפלים נתן באצרות בית ה':

פסוק זה מזכיר לנו שלא כל המלאכה נעשתה ע"י שלמה, אלא יש גם דברים שנעשו ע"י דוד, וספר דברי הימים מתאר את ההכנה של "קדשי דוד":

17. דברי הימים א', פרק כ"ט

(א) ויאמר דוד המלך לכל הקהל שלמה בני אחד בחר בו אלוקים נער נרדף והמלאכה גדולה פי לא לאדם הבירה פי לה' אלוקים: (ב) וככל פחי הכינותי לבית אלוקי ומי מתנדב למלאות ידו היום לה': (ו) ויתנדבו שרי האבות ושרי שבטי ישראל ושרי האלפים והמאות ושרי מלאכת המלך: (ז) ויתנו לעבודת בית האלוקים זקב ... (ח) והנמצא אתו אבנים נתנו לאוצר בית ה' על יד יחיאאל הגרשני: (ט) וישמחו העם על התנדבים פי בלב שלם התנדבו לה' וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה: ...

(יד) וכי מי אגני ומי עמי פי נעצר פח להתנדב פזאת פי ממך הכול ומינדך נתנו לך: ... (טז) ה' אלוקיני כל הקמון הזה אשר הכנינו לבנות לך בית לשם קדשך מנדך היא הוא ולך הכול: (יז) ... אגני בישר לבבי התנדבתי כל אלה ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך:

בפסוקים אלה חוזר השורש "נדב" 7 פעמים (!), ופעמיים מוזכר "הלב" בקשר לנדבה.

הפסוקים נאמרו בלשון רבים, כך שהתחושה היא שכל העם שותף, וכמו כן נזכר שהכול נעשה מתוך שמחה.

כלומר - בזמן דוד הייתה תחושה של שותפות, שמחה והתנדבות;

העם התנדב בשמחה לעזור במלאכת המקדש.

אווירה זו מזכירה את האווירה בזמן בניית המשכן, ושונה לחלוטין מן האווירה בזמן בניין המקדש ע"י שלמה (כמתואר במלכים א').

1. מרד ירבעם

מה גרם להבדל הגדול בין ימי משה ודוד לבין ימי שלמה?

הפסוקים מתארים עשייה רבה לקראת בניית המקדש, אך כולה נעשית על פי צו של המלך שלמה ומתוך כפייה;

אין כל זכר לשותפות של העם מרצונם החפשי, ובוודאי לא בהתלהבות.

בנוסף לכך, הפסוקים בספר מלכים מדגישים את חלקו הרב של שלמה בבניין המקדש, ולעומת זאת העם אינו מוזכר כלל כשותף במלאכה (למרות שבפועל בוודאי שלמה לא בנה בעצמו, אלא העם הוא שעשה את המלאכה):

15. מלכים א', פסוקים מתוך פרקים ו' - ז'

הניג אמר לבנות בית לשם ה'... ויעל המלך שלמה מס מפל ישראל... ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמינים אלף חצב בהר... ויצו המלך ויסעו אבנים... ויפסלו בני שלמה... והבית אשר בנה המלך שלמה... ויבן שלמה את הבית ויכלהו: ... ויצא שלמה את הבית מפנימה זקב סגור... וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצור... ויבוא אל המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו... ויעש שלמה את כל הפלים אשר בית ה'... ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה...⁹

לעומת זאת, במלאכת המשכן המקרא חוזר ומדגיש את נדיבות הלב של העם בהבאת התרומה, וגם את שותפותם במלאכה עצמה - לא רק בצלאל ומשה עשו במלאכה, אלא כל מי שהיה "חכם לב", או ש"נשאו לבו", השתתף בעשייה: - מקור 6 -

ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה לדעת לעשות את כל מלאכת עבדת הקדש לכל אשר צנה ה':

ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בלבם כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה:

(שמות, פרק ל"ו, פסוקים א'-ב'¹⁰).

אם כן, על רקע הסיפור של בניין המקדש מתבהרת ההדגשה שבפרשתנו, והיא כי התורה חוזרת ומדגישה את חלקו של העם במעשה המשכן¹¹:

החל מהבאת חומרי הגלם, דרך שותפות בעשיית המלאכה, והעיקר - שותפות הלב, המודגשת פעמים רבות כל כך.

9 בפרקים אלה, וכן בפרק ח' (בתפילת שלמה) מופיעים עוד פסוקים רבים המייחסים את כל הבנייה לשלמה בלבד.

10 הבאנו כאן רק שני פסוקים, אך הפסוקים חוזרים על כך פעמים רבות.

11 כעת ניתן להבחין בעוד מילה שחוזרת בפסוקים אלה - "כל", בהקשר של "כל איש", "כל אשה", "כל נדיב", כל חכם" וכדומה.

הצבע אדום יוקדש לנושא נדיבות הלב בהבאת התרומה, **והצבע הכחול** יוקדש לנושא חכמת הלב בעשיית המלאכה.

שמות, פרק ל"ה

(ד) ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צנה ה' לאמר:

(ה) קחו מאתכם **תרומה לה'** כל נדיב לבו **יביאה את תרומת ה'** זהב וכסף ונחשת: ...

(ו) וכל **חכם לב** בכם יבאו ויעשו את כל אשר צנה ה': ...

(ז) ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו **הביאו את תרומת ה' למלאכת** אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש:

(ח) ויבאו האנשים על הנשים כל **נדיב לב הביאו** חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל איש אשר הניף תנופת זהב לה':

(ט) וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילים מאדמים וערת תחשים **הביאו**:

(י) כל מרים **תרומת** כסף ונחשת **הביאו את תרומת ה'** וכל אשר נמצא אתו עצי שטים לכל **מלאכת העבודה הביאו**:

(יא) וכל אשה **חכמת לב** בידיה טווי ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש:

(יב) וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה ב**חכמה** טווי את העזים:

(יג) והנשאים **הביאו את** אבגי השהם ואת אבגי המלאים לאפוד ולחשוך:

(יד) ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים:

(טו) כל איש ואשה אשר **נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה** אשר צנה ה' **לעשות** ביד משה **הביאו בני ישראל נדבה לה'**:

(טז) ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה:

(יז) וימלא אתו רוח אלוקים **בחכמה** בתבונה ובדעת ובכל **מלאכה**:

(יח) ולחשב מחשבת **לעשת** בזהב ובכסף ובנחשת:

(יט) ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ **לעשות** בכל **מלאכת** מחשבת:

(כ) ולהורות נתן בלבו הוא ואהליאב בן אחיסמך למטה דן:

(כא) מלא אתם **חכמת לב לעשות** כל **מלאכת** חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ותולעת השני ובשש וארג **עשי** כל **מלאכה** וחשבי מחשבת:

שמות, פרק ל"ו

(א) ו**עשה** בצלאל ואהליאב וכל איש **חכם לב** אשר נתן ה' **חכמה** ותבונה בהמה לדעת **לעשת** את כל **מלאכת** עבדת הקדש לכל אשר צנה ה':

(ב) ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב ואל כל איש **חכם לב** אשר נתן ה' **חכמה בלבו** כל אשר נשאו לבו לקרבה אל **המלאכה לעשת** אתה:

(ג) ויקחו מלפני משה את כל **התרומה** אשר **הביאו בני ישראל למלאכת** עבדת הקדש **לעשת** אתה והם **הביאו** אליו עוד **נדבה** בבקר בבקר:

(ד) ויבאו **כל החכמים העשים** את כל **מלאכת הקדש** איש איש **ממלאכתו** אשר המה **עשים**:

(ה) ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם **להביא** מדי העבודה **למלאכה** אשר צנה ה' **לעשת** אתה:

(ו) ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד **מלאכה לתרומת הקדש** ויפלא העם **מהביא**:

(ז) והמלאכה היתה דים לכל **המלאכה לעשות** אתה והותר:

(ח) ו**יעשו כל חכם לב בעשי המלאכה** את המשכן: ...

יתכן שאישיותו של שלמה הייתה שונה, אך יתכן גם שההבדל נובע מכך ששלמה היה **מלך**, ומלוכה דורשת ארגון כללי מסודר יותר, כפי שאכן נעשה בימי שלמה¹².

גם ההיקף של הבנייה שנעשתה ע"י שלמה היה גדול כל כך, שהיה צורך בארגון מסוג שונה.

בכל מקרה, מסתבר שלעם לא היה פשוט לקבל את השינויים הרבים ששלמה הנהיג, ובסוף מלכותו הם התחילו למרוד בו.

תחילת המרד מתוארת במלכים א':

18. מלכים א' פרק י"א, פסוקים כ"ו - כ"ז

וירבעם בן נבט... עבד לשלמה וירם יד במלך: וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו.

המרד גבר בימי בנו, רחבעם, כאשר התלונה העיקרית של העם היא:

19. מלכים א', פרק י"ב, פסוק ד'

אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו הפבד אשר נתן עלינו ונעבדך.

הסיבה למרד היא המס הכבד שהטיל שלמה על העם והעבודה הקשה שנכפתה עליהם.

יתכן שהעם היה מוכן לעבוד קשה מאד ולתרום הרבה לצורך בניין המקדש, אך לא מתוך כפייה, אלא מתוך שותפות ונדיבות לב.

המערכת המאורגנת ומשומנת היטב של שלמה הייתה מאד יעילה, אך היא לא נתנה מקום לעם להביע את ליבו ואת רצונו הפנימי בבניין המקדש, וכאשר העם איננו שותף עם כל הלב - חסר החיבור הפנימי אל המקדש.

יתכן ששבטי ישראל אינם מרגישים מספיק שותפים במעשה המקדש, ולכן כאשר בא ירבעם ומציע להם להתנתק מן המרכז בירושלים ולהקים אלטרנטיבה (בדמות העגלים אשר בן ובבאר שבע¹³), הם אינם מזדעזעים אלא הולכים אחרי ירבעם.

הם מסוגלים להתנתק מן המקדש, המרכז הרוחני של העם, רק משום שמעולם לא הרגישו מספיק מחוברים אליו.

ז. החיבור הפנימי אל המשכן

על רקע הנתק בין העם לבין המקדש, מובלט עוד יותר החיבור הפנימי של העם אל המשכן, חיבור אשר נבע משותפותם של כל ישראל במעשה המשכן, הן בהבאת תרומה מתוך נדיבות הלב, והן בעשיית המלאכה בחכמת לב, ע"י כל איש ואישה שנשאים לבם לעזור במלאכת המשכן.

ח. נספח

נעיין בפסוקים, תוך הדגשת המילים החוזרות, המרכזיות¹⁴.

12 ראו מלכים א' פרקים ד"ה, ט"ו.

13 עיינו מלכים א', פרק י"ב, פסוקים כ"ה - ל"ג.

14 כפי שניכר מן ההדגשות, החלק הראשון של הפסוקים עוסק בעיקר בהבאת התרומה, והחלק השני עוסק בעיקר בעשיית המלאכה. על חלוקת הפסוקים ומבנה הפרק עיינו בשיעור של הרב סמט בבית המדרש הירושלמי בכתובת